

Responent a la crisi: la pràctica inclusiva del treball social

Dr. Roni Strier¹

Resum

L'actual crisi econòmica global presenta nous reptes per al treball social. Un dels resultats més visibles de la crisi és la marginalització progressiva de grups socials exclosos. Aquest article suggereix que sota les circumstàncies actuals la pràctica del treball social requereix un canvi que reflecteixi la magnitud de la crisi i el seu impacte negatiu en els camps d'acció tradicionals del treball social. L'article suggereix el concepte de *Pràctica Inclusiva del Treball Social* (ISWP Inklusivament Social Work Practice),² un marc conceptual els principis del qual responen a quatre processos d'exclusió estretament relacionats amb aquesta crisi global: aïllament social extrem, dependència creixent, privació múltiple i opressió internalitzada. L'autor descriu l'impacte de la crisi global en patrons d'exclusió social i presenta els fonaments metodològics del marc ISWP.

Paraules clau: Crisi global, exclusió social, marginalització, treball social, participació, associació, conscienciació, defensa.

Per citar l'article: STRIER, Roni. Responent a la crisi: la pràctica inclusiva del treball social. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2013, nº 200, pàgines 46-57. ISSN 0212-7210.

Abstract

The current global crisis implies new challenges for Social Work. One of the most visible effects is the progressive marginalization of excluded social groups. This article suggests that given the current circumstances, Social Work practice needs a change that shows the crises magnitude and the negative impact on the traditional fields of Social Work action. The article suggests the concept of *Inclusive Social Work Practice* (ISWP), a conceptual frame based in principles that respond to the four exclusion processes deeply linked to the global crises: extreme social isolation, growing dependence, multiple deprivation and internalized oppression. The author describes the crises impact on patterns of social exclusion and presents the methodological basis of ISWP frame.

Key words: Global crises, social exclusion, marginalization, social work, participation, association, consciousness raising, defense.

¹Treballador social. Director de l'especialització en Macropràctica del Treball Social. Universitat de Haifa. Israel. rstrier@univ.haifa.ac.il

²Pràctica inclusiva de treball social.

Responent a la crisi: la pràctica inclusiva del treball social

Aquesta crisi econòmica global és definida per organitzacions internacionals com una emergència global. Com a resultat, alguns governs han respost a la crisi amb polítiques d'austeritat. Aquests han imposat retallades en serveis educacionals, socials i de salut, han posposat demandes socials justificades i han recreat el clima hostil de les dècades dels 80 i 90 contra l'Estat de Benestar social. Aquestes polítiques han perjudicat diferents sistemes d'integració tals com el mercat laboral, el sistema educatiu, els serveis socials, entitats de la societat civil i altres mecanismes socials i econòmics que en el passat van ajudar a contrarestar la marginació de famílies, grups i comunitats d'una participació plena en la vida social. A la llum d'aquest marc històric crític, l'escassetat d'articles publicats en revistes científiques internacionals dirigides a discutir el paper dels treballadors socials en el context de la crisi global és alarmant. Els objectius d'aquest article són diversos. En primer lloc, analitzar els efectes de la crisi en les poblacions tradicionals dels serveis socials. Segon, introduir un marc conceptual per al treball social, originalment desenvolupat per l'autor (Strier, 2001; 2010), i extensament implementat amb diferents poblacions excloses. Finalment, l'article avalua la rellevància d'aquest marc a la llum d'aquesta crisi global.

La crisi econòmica global i l'exclusió social

La crisi ha estat discutida des de disciplines diferents i a partir de posicions ideo-

lògiques contradictòries. No és estrany, doncs, que segueixi despertant un gran desacord entre experts en relació amb les seves arrels i algunes possibles solucions (Stiglitz, 2009; Taylor, 2009). No obstant això, un dels fets històrics innegables és que el sistema capitalista es caracteritza per certes inflexions cícliques en què es donen períodes d'expansió seguits de períodes de contracció. D'acord amb Valencia (2012), "El capitalisme és un sistema que evoluciona i funciona en una espiral de contradiccions i mutacions de ruptura i continuïtat, és a dir, cap a la seva maduresa i decadència. Aquest aspecte el fa dinàmic i condiona el procés de producció, reproducció, i crisi." Va ser precisament aquesta naturalesa inestable del capitalisme la que va constituir una de les principals raons per a l'establiment de l'Estat del Benestar (Welfare State), el qual va ser justificat com una manera de protegir la societat enfront de tal turbulència crònica. No obstant això, malgrat el fet que l'Estat del Benestar es forma com una defensa contra la naturalesa cíclica del capitalisme, el discurs dominant que va sorgir d'aquesta crisi apunta cap als costos de manteniment de l'Estat de Benestar com una de les principals causes del col·lapse econòmic (Garret, 2012). D'acord amb aquests punts de vista, la crisi és el resultat de despeses excessives en beneficis i serveis socials. Aquest discurs emergent hauria de provocar preocupació entre els treballadors socials. Per tant és important prestar atenció a les veus que apunten precisament a l'atac neoliberal a l'Estat del Benestar, més que la seva expansió, el que ha creat les precondicions per a la crisi (Harding & Simmons, 2009). D'acord amb De Vogli

(2011), la crisi és el resultat de trenta anys de polítiques neoliberals i dels efectes col·laterals de la privatització i globalització. Més enllà de la discussió sobre la seva etiologia, el cas és que aquesta crisi està expandint desigualtats socials i accelerant processos d'exclusió social. La crisi global ha restringit encara més l'accés de grups socials i exclosos a la societat a través de serveis accessibles i de qualitat com educació bàsica, salut, aigua potable i sanejament de l'habitatge.

A partir d'aquesta realitat, aquest article argumenta per a una revisió dels principis centrals del treball social, amb vista a ajudar individus, famílies, grups i comunitats davant l'impacte de la crisi, prenent les accions necessàries per preservar-ne el benestar (Gamble & Weill, 2010). En conseqüència, l'autor apel·la als treballadors socials a respondre a la crisi global i suggereix el concepte ISWP com a part integral de la resposta. El marc ISWP està basat en quatre principis metodològics principals, a saber: pràctica involucrada (*involvement*), associació igualitària (*partnership*), advocacia social (*advocacy*) i conscienciació reflexiva, les quals responen a quatre processos principals de l'exclusió abruptament reactivats per la crisi global: aïllament social, dependència, deprivació múltiple i opressió internalitzada.

L'impacte de la crisi global sobre patrons d'exclusió social

L'exclusió social és una forma de desigualtat social expressada en una manca de participació social, econòmica i política plena, aïllament social i una deterioració del sentit d'identificació amb les normes i

valors de la societat (Silver & Miller, 2006). D'acord amb la definició de la Unió Europea, l'exclusió social és un procés que relega algunes persones al marge de la societat i els impedeix participar-hi plenament causa de la seva pobresa, la manca de competències bàsiques i oportunitats d'aprenentatge permanent, o per motius de discriminació. Això les allunya de les oportunitats d'ocupació, percepció d'ingressos i educació, així com de les xarxes i activitats de les comunitats. Tenen poc accés als organismes de poder i decisió i, per això, se senten indefensos i incapaços d'assumir el control de les decisions que els afecten en la seva vida quotidiana. Permeteu-nos ara tornar sobre l'examen de cadascuna d'aquestes manifestacions a grans trets.

Aïllament social

Comparat amb altres patrons de diferència social, l'exclusió social és identificada amb l'aïllament social progressiu dels grups o comunitats exclosos de la majoria social (Silver, 2003). Aquest aïllament deriva de diferents processos. Un és la pauperització. La crisi ha precipitat la marginalització de desenes de milions de persones que han caigut dins, o estan atrapades en, l'extrema pobresa. El nombre de persones que viuen en situació de fam al món està per sobre d'un bilió el 2011, la xifra més alta en el registre (UN, 2012). A més de la marginació causada per les múltiples capes de deprivació estructural, una de les vies més comuns en les quals individus i grups poden ser aïllats és a través del procés d'estigmatització. L'aïllament de comunitats mitjançant l'estigmatització s'aconsegueix a partir de la creació i disseminació d'imatges socials que retraten aquests grups

com a posseïdors de trets fins i tot amenaçadors, fora dels padrons considerats “normals” (Taket *et al.*, 2009). Aquestes imatges estan profundament embegudes en les pràctiques institucionals, que són precisament el terreny en el qual la desigualtat es materialitza i es reproduïx (Kurzban & Leary, 2001). Una segona manera en què els grups i comunitats poden ser aïllats és a través de l'ocultació (Hooks, 2003). L'aïllament per ocultació significa la creació d'un ordre social tàcit en el qual grups i comunitats resulten invisibles als ulls de la majoria social (Fine & Weiss, 2003; Krumer-Nevo & Sidi, 2012). La rellevància del treball social en relació amb la crisi està precisament basada en la seva capacitat per comprometre's amb els grups i comunitats més excloses. Aquesta capacitat històrica del treball social de combatre l'estigmatització i advertir allò ocult, de situar-se prop de l'aïllat, és la que va definir el seu rol en crisis posteriors com la crisi dels anys 30 del segle passat als EUA. L'informe escrit en la declaració del Madison House EL 1937 “Mai abans en la història del moviment d'assentaments (Settlement House) el treball social ha estat tan estratègicament situat per servir la seva missió. Els així anomenats grups amb mancances, assetjats per condicions que els han aclaparat, vénen a nosaltres buscant ajuda, no només en el sentit material i cultural, sinó esperant que nosaltres puguem ajudar-los a interpretar els canvis que tenen lloc diàriament...” (Madison House Annual Report, 1937-1938).

Dependència

La crisi global ha danyat seriosament la capacitat de les famílies i comunitats per satisfer les seves necessitats bàsiques i per

tant ha aprofundit la seva dependència en els serveis socials (Mc Leod, 2010; Paper-son, 2010). D'acord amb les estadístiques oficials, l'índex de pobresa als Estats Units arriba al 15,1 % el 2011 (US Census Bureau, 2011); milers de famílies a Europa de l'Est, Espanya, Portugal i Grècia s'enfronten, avui més que en el passat, amb severes formes de privació material. Addicionalment el 8 % de les persones que estan habitualment emprades estan però en risc de caure en la pobresa (Comissió Europea, 2011). Al voltant de 205 milions de persones van perdre la feina al món el 2009, comparat amb 178 milions el 2007 (ILO-IMF, 2012). La dependència, d'altra banda, té múltiples dimensions que sobrepassen la dependència econòmica. Auyero (2012) argumenta que mentre els grups exclosos esperen l'ajuda dels serveis socials aquesta espera els socialitza a la dependència, que és l'estat oposat a una pràctica de la ciutadania activa. En altres paraules, la crisi socialitza l'exclòs a estar sota tutela de l'Estat. No obstant això, la dependència també conté les llavors de la resistència. Cada dependència crònica, estructural, conté el potencial per a l'acció social (Memmi, 1984; Fione, 2006). En resum, la crisi urgeix un enfocament professional alternatiu que desafii les relacions de poder tradicionals desequilibrades entre professionals i clients en serveis socials, un enfocament basat en el principi d'associació igualitària.

Deprivació múltiple

La deprivació múltiple és una de les característiques de l'exclusió social i fa referència a diferents àrees de privació tals com els ingressos, ocupació, salut i disca-

pacitat, habilitats educatives i entrenament, barreres a l'habitatge i serveis, entorn vital i seguretat personal (Communities and Local Governement, 2011). Estudis indiquen que un creixement econòmic menor està afectant les taxes de mortalitat infantil, i els estudis preliminars “preveuen que una mitjana entre 200.000-400.000 poden morir si la crisi persisteix.” (World Bank, 2012). Els treballadors socials han de tenir en compte que moltes de les polítiques implementades pels governs, les quals intensifiquen la deprivació múltiple, constitueixen una violació de drets socials i humans. Les organitzacions internacionals han instat els governs per assegurar que les mesures d'austeritat siguin mesures temporals i proporcionades. Les polítiques implementades per resoldre la crisi no poden ser discriminatòries i hauran de comprendre totes les possibles mesures, també mesures positives, per donar suport a les transferències socials i mitigar desigualtats que poden augmentar en temps de crisi (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2012). A la llum d'aquestes recomanacions, els treballadors socials es comprometen en una política activa de defensa; han de, a més, supervisar la legalitat d'aquestes polítiques en termes de drets humans i socials.

Opressió internalitzada

Un dels resultats negatius de la crisi global és el naixement d'un nou discurs sobre l'austeritat, essencialment una versió reformada de la retòrica neoliberal (Wacquant, 2012). L'objectiu principal d'aquest nou règim és l'atac als beneficis dels treballadors, els drets socials i els drets de minories i immigrants. D'acord amb Amnistia Inter-

nacional, aquesta retòrica ha alimentat la discriminació contra els treballadors immigrants i la violenta repressió dels moviments socials de protesta (Amnistia Internacional, 2012). Aquest nou discurs configura una dicotomia entre la justícia social i el creixement econòmic i instal·la un règim de por a través del vilipendi dels reclams socials, les reivindicacions legítimes s'interpreten com el principal obstacle per a la recuperació econòmica. En altres paraules, la víctima és culpada mentre l'autor és exculpat. La retòrica de l'austeritat, per tant, intensifica l'opressió internalitzada, la qual és una de les principals característiques de l'exclusió social. Per “opressió internalitzada” em refereixo a la incorporació i acceptació pels individus dins d'un grup exclòs dels prejudicis contra ells dins de la societat dominant. L'opressió internalitzada és probable que es manifesti en l'autoodi, ocultació, i sentiments d'inferioritat, resignació, aïllament, impotència i agraïment per la mera supervivència (Tappan, 2006). És per tant el mecanisme per perpetuar la dominació no només a través del control extern directe, sinó també a través de la construcció de la submissió dins la ment dels grups oprimits (Pheterson, 1990, pàg. 35). L'aïllament social, la dependència i les múltiples deprivacions afecten en la manera com els grups exclosos desenvolupen les seves pròpies identitats. Investigacions mostren que grups socials en condicions d'opressió social desenvolupen mecanismes de defensa típics com negació, fatalisme i desplaçament (Pierson, 2010). Aquests mecanismes de defensa ajuden aquests grups a adaptar-se gradualment a una vida d'opressió i serveixen d'amortidor contra el sofriment,

la incertesa i la desesperació que tanca l'experiència de l'exclusió. Al costat d'aquestes funcions defensives, però, aquests mecanismes també obstrueixen l'habilitat per reflexionar de manera realista sobre la realitat opressiva (Tappan, 2006). Aquesta falta de reflexió dificulta la capacitat per trobar una veu autèntica, per desenvolupar una acció i així resistir l'opressió (Fine & Weiss, 2003). En altres paraules, l'imaginari popular dominant és internalitzat o progressivament evoluciona cap a una forma distorsionada de consciència (Pyke, 2010), un tipus de consciència dual (Du Bois, 2007) en la qual, per acceptació de la perspectiva de l'opressor, l'oprimit perd la veritable consciència de si mateix. De manera similar, Freire (1994) insisteix que l'oprimit internalitza el sentit de vergonya, humiliació, odi a si mateix i baixa autoestima que caracteritza l'opressió.

A la llum de l'impacte perjudicial de l'opressió internalitzada, qualsevol pràctica de treball social orientada a contrarestar l'impacte de la crisi en la consciència social de famílies i comunitats haurà d'incorporar un procés de conscienciació reflexiva, que discutiré en detall més endavant.

En suma, la crisi global exacerba seriosament l'aïllament, la dependència, la deprivació múltiple i l'opressió internalitzada de les poblacions excloses. Això requereix una pràctica profundament compromesa d'inclusió, la qual serà capaç de confrontar l'aïllament, la creació d'associacions competents per fer front a la dependència, defensa social orientada a trencar el cercle de deprivació estructural i discriminació, i finalment una experiència crítica i dialògica de conscienciació per confrontar el procés d'opressió internalitzada.

Una pràctica social inclusiva: un marc conceptual quadridimensional

En aquesta secció presento breument el marc ISWP. Aquest model ha estat extensament implementat a Israel amb diferents poblacions excloses com ara treballadors àrabs desocupats (Amash & Evroni, 2008), famílies que viuen en la pobresa (Savaia & Weissman, 1997; Habbasy, 2006; Zeira & Ben Arush, 2007; Strier & Benjamin, 2010), grups de gent gran d'ingressos baixos (Strier & Doron, 2008), pares de nens que lluiten per drets educacionals (Evrani & Shapira, 1997), famílies amb ingressos baixos amb fills discapacitats (Mizrachi, 2004), estudiants amb dificultats d'aprenentatge (Rosegar - Strier, 2002) i programes de cooperació entre universitats i comunitats excloses (Strier, 2010). Aquest model ha estat implementat amb diferents grups ètnics d'ingressos baixos (jueus seculars i ultraortodoxos, immigrants etiops, àrabs), en diversos enquadraments institucionals (serveis socials públics, ONG, centres comunitaris), i en una varietat de micro i macronivells de pràctica de treball social. El model ISWP està basat sobre quatre principis metodològics (participació involucrada, associació igualitària, defensa social i conscienciació reflexiva), i cadascun respon a les principals característiques de l'exclusió social.

Pràctica involucrada (Involvement)

En el context d'aïllament social, la ISWP suggereix una pràctica involucrada. En altres paraules, ajudar individus, famílies, grups i comunitats a superar la soledat i allunyament imposats per l'exclusió social requereix una pràctica involucrada, com-

promesa, intensa, participativa de la pràctica del treball social (Muir *et al.*, 2010). A diferència d'altres components metodològics de l'ISWP, el concepte de pràctica involucrada no ha rebut una atenció suficient en la literatura de treball social (Carlisle, 2010). En general s'enfoca com a participació, com un *continuum* d'indicadors que inclou participació en esdeveniments comunitaris, activitats, i institucions (Garland *et al.*, 2008). *Involucrar* (Involvement) és un terme ambigu amb connotacions positives i negatives (Oxford University Press, 2010). Aquest terme prové del vocable llatí *involvere*, que significa embolicar, enrotllar, remenar (Merriman-Webster, 2005). Com indica la seva arrel llatina, aquest reflecteix un procés desenvolupat progressivament, un moviment actiu, alguna cosa no lineal, circular. L'acte d'involucrar-se implica un cert grau de moviment, un cert nivell de pèrdua de control, la pèrdua de límits clars. En l'acte d'involucrar el professional es "contamina" en la realitat social, perd la seva neutralitat, pren una postura. Una aproximació professional involucrada sembla contradir aproximacions basades en el "setting" professional, en models que separen el professional del personal i de la política (O'Leary *et al.*, 2012). El concepte de la pràctica involucrada és un concepte complex que es manifesta en quatre nivells diferents: emocional, moral, intel·lectual i conductual. A nivell emocional, una pràctica involucrada significa que el treballador social s'involucra afectivament en el procés de construcció de la relació professional amb els membres de la comunitat. D'acord amb Beresford *et al.* (2008), membres de comunitats marginades destaquen l'"amistat" com un dels elements més positius en la

seva relació amb treballadors socials, al costat de qualitats com la calidesa, l'empatia, el respecte i la capacitat d'escolta. Hem de recordar que l'exclusió social desgasta el capital social de les comunitats i socava la confiança en els serveis socials, institucions i en la idea que els professionals puguin realment ajudar. Per tant, una relació afectiva, personal, és gairebé crítica per a l'establiment d'un vincle de treball comú, autèntic, significatiu, condició bàsica per trencar el cercle d'aïllament. Involucrar-se afectivament implica una certa obertura personal, la renúncia premeditada al privilegi de la distància professional (Adams *et al.*, 2005). Un segon nivell d'implicació és el moral (Banks, 2010). La pràctica involucrada amb comunitats excloses implica una identificació moral amb la causa i el sofriment del client; en altres paraules: prendre una postura moral decidida contra l'exclusió. Un nivell tal de compromís seria congruent amb moltes veus que sostenen la dimensió ètica-professional-política del treball professional amb poblacions excloses i marginades. Un tercer nivell de la pràctica involucrada, l'intel·lectual, implica ser un participant informat. L'exclusió és un fenomen altament complex, l'eradicació del qual implica i en efecte requereix la comprensió dels seus fonaments específics i dinàmics. Per tant, treballar amb poblacions excloses requereix una recerca permanent (Fool & Gardner, 2012). Finalment però no per això de menor importància, una pràctica inclusiva implica la dimensió pràctica conductual, concreta de la participació. En el context de l'aïllament social, la pràctica inclusiva ha de mostrar un nivell d'intensitat alt, capaç de desencadenar, d'encendre i il·luminar les ments, d'inspi-

rar un sentit d'esperança. D'acord amb la teoria cíclica del capitalisme, les comunitats excloses representen reserves de mà d'obra que s'utilitzarà durant el cicle de creixement i es deixarà inactiva durant la recessió. Aquests cicles imposen una inactivitat econòmica, política i social en aquestes comunitats. En aquest context una pràctica involucrada ha de proporcionar un contrapunt, un ritme contrastant i un pols dissonant. El principi de la pràctica involucrada implica actuar amb nivells d'intensitat alts, operar sota condicions d'ambigüitat per períodes llargs, perseverar fins i tot quan no hi ha resultats immediats. La participació exigeix un lliurament general que malgrat el seu caràcter total renova el gaudi que tanca la creativitat professional (Strier, 2000). En suma, podem caracteritzar aquest concepte com un *continuum* de compromís emocional, moral, intel·lectual i de pràctica professional en el procés de trencar el circuit de l'exclusió.

Associació igualitària (Partnership)

En el context de la dependència exacerbada per la crisi, el model d'ISWP proposa un ideal d'associació igualitària. Per a la gent que viu en situació d'exclusió i pobresa, la necessitat de demanar ajuda exposa el seu feble estatus personal i social (Autor, 2009). Aquest sentit d'exposició i dependència es veu intensificat per la naturalesa burocràtica dels intercanvis entre aquestes comunitats i els serveis socials, que representen i simbolitzen el règim d'exclusió. Mentre que l'estat de dependència vol dir desigualtat, relacions asimètriques i paternalistes, el principi d'associació igualitària pretén crear una relació basada en la igualtat, en el respecte mutu, en fer i aprendre en conjunt (Rosenfeld &

Tardieu, 2000). El principi d'associació és un punt d'inflexió dirigit a superar l'impasse entre poblacions excloses i els serveis socials professionals. La construcció de relacions basades en el principi de l'associació igualitària amb poblacions excloses és una experiència complexa, un procés en el qual treballadors socials i membres de la comunitat exploren vies per treballar junts cap a metes compartides. Com a resultat, forjar una associació amb comunitats excloses requereix la creació d'un espai professional i institucional apropiat en el qual les relacions de poder puguin ser elaborades i fins i tot discutides. La construcció de l'associació també suggereix un enfocament càlid, contenidor, desburocratitzat i no jerarquitzat. Una associació igualitària està basada en el reconeixement que els diferents tipus de coneixement que tant els professionals com els membres de la comunitat aporten a la relació tenen un mateix valor. El principi de l'associació assumeix la interdependència entre el coneixement professional i el coneixement existencial com a element essencial de la pràctica inclusiva (Kromer-Nevo, 2003).

Advocacia social (Social advocacy)

El principi d'Advocacia social és un element bàsic en qualsevol pràctica professional amb grups exclosos. Aquest principi professional es dirigeix a reduir l'estat de múltiple deprivació en què es troben aquests grups a través de la promoció i defensa dels drets socials. Aquest principi és emprat actualment en altres professions d'ajuda com psicologia, educació i infermeria. L'objectiu de la defensa és ajudar les comunitats marginades a expressar les seves demandes i inquietuds i planificar i dur a terme estratègies efectives per contrarestar la

seva exclusió social. El concepte *Advocacia social* és un concepte que té moltes definicions. Aquesta inclou intents professionals d'influenciar polítiques socials, institucionals, econòmiques que afecten grups exclosos. La pràctica de l'Advocacia social promou la participació cívica amb el sentit de promoure interessos i objectius col·lectius (Ezzel, 2001). A més, aquesta defensa dels drets civils significa una acció conjunta per canviar decisions sobre l'assignació de recursos que afecten negativament les vides de la població directament. La pràctica del principi d'Advocacia social significa accions que inclouen la planificació, execució i avaluació de campanyes adreçades a la defensa i promoció de drets socials (Kenkel & Couling, 2006). D'acord amb Reid (2000), aquesta tasca de defensa pot incloure: despertar o crear consciència pública, investigar problemes socials, proposar alternatives, iniciar i participar en mobilitzacions públiques, *lobbying* i activitats relacionada amb les eleccions. Atesa la crisi actual, el marc conceptual ISWP proposa que els serveis socials professionals hagin d'adoptar el principi d'Advocacia social no com a pràctica marginal sinó com a part de la pràctica diària.

Conscienciació reflexiva

Seguint Apple (2010), la crisi econòmica ha ajudat a aprofundir un discurs centrat en el mercat, que prioritza l'economia i s'utilitza principalment frases com ara competitivitat, gestió de rendiment i gestió de riscos. Aquest discurs, basat en la por d'una imminent catàstrofe econòmica, silencia idees alternatives, reclamacions i pràctiques, i per tant les margina (Klein, 2008). La crisi facilita l'establiment d'un nou règim a què Michel Foucault denomi-

na amb el neologisme "governmentalitat" (Foucault, 1978). Aquesta manera de governança és una via subtil de disciplinar el pobre i silenciar el desassossec per la internalització massiva de les premisses neoliberals. En altres paraules, els mateixos principis que van proporcionar el fonament ideològic i pràctic que va precipitar la crisi ara s'ofereixen com a part de la solució, la cura definitiva (Soss *et al.*, 2011). A la llum d'això, mantenim que la pràctica del treball social no pot ignorar els aspectes discursius de la crisi i proposa incloure-hi la pràctica de la conscienciació reflexiva com un aspecte central de la pràctica inclusiva del treball social (Freire, 1972; Torres & Morrow, 2002). Conscienciació és un concepte desenvolupat per Paulo Freire pel qual les comunitats excloses aprenen a llegir i nomenar el món en les seves pròpies paraules (Freire, 1972). Això està basat en un diàleg crític en el qual els treballadors socials i els membres de la comunitat conjuntament participen d'un procés de descobriment reflexiu dels temes generadors que la comunitat decideix discutir. En el procés d'aquest diàleg igualitari, desburocratitzat i no jeràrquic, els treballadors socials, les famílies i els membres de la comunitat reflexionen sobre els temes socials que es relacionen d'una manera fonamental amb el seu benestar. En el procés de conscienciació, els participants comencen deconstruint les idees assumides i internalitzades sobre el món. Com a resultat poden desenvolupar i provar noves maneres de relació amb el món social. En aquests modes de relació, els participants comencen a percebre's com a agents, com a subjectes històrics, capaços de prendre possessió de la seva pròpia història. El procés de conscienciació és un desenvol-

lupament progressiu que s'efectua a través del procés reflexió-acció. Aquest procés és dual. Primer, implica descobrir l'impacte de l'exclusió social en famílies i comunitats i buscar vies per permetre als participants imaginar una existència alternativa, superant la victimització, i convertint-se en agents de canvi (Giroux, 2010). Segon, la conscienciació requereix desenvolupar l'autoreflexió, en altres paraules la capa-citat de reflexionar sobre els patrons internalitzats que van ser adquirits en el context d'exclusió social. La presa d'una consciència reflexiva implica no només entendre i combatre els sistemes d'opressió sinó també una anàlisi reflexiva que porti a l'elaboració d'imatges de violència, explotació, estigmatització que van ser adquirides pels individus i comunitats com part de la seva exclusió i que són reflectits en les seves conductes. Freire defineix conscienciació com el procés en el qual els homes, com a éssers conscients, adquireixen una profunda consciència del context cultural i social del seu món i de les maneres en què ells poden transformar-lo. (Freire, 1972). La conscienciació és per tant construïda a través d'un diàleg crític i una acció reflexiva contra la realitat de la seva opressió. La conscienciació, adquirida a través del diàleg crític i reflexiu és un component crític de qualsevol intent de superar l'exclusió, perquè l'impacte de l'exclusió va més enllà de conseqüències merament econòmiques, afecta la identitat dels participants (Freire, 1994; Ledwith, 2001). Exposa les famílies i comunitats a les visions dominants, hegemòniques, que brinden una justificació al món social (Carroll & Minkler, 2000). En paraules de Bourdieu, l'exclusió condueix a la introjecció del règim opressiu (Garret,

2007). No obstant això, per la seva posició inferior en la societat, les comunitats excloses tendeixen progressivament a adoptar i internalitzar la lògica de l'exclusió i veure-la com a justificada. En conseqüència, no només es necessita una nova consciència més crítica cap al món, sinó també cap a un mateix. L'experiència d'exclusió impregna l'esfera personal i social de diferents i contrastades maneres. D'una banda, genera la necessitat de solidaritat i mutualitat per confrontar l'impacte negatiu de l'exclusió. Per l'altra, sense conscienciació, l'oprimit sovint desplaçarà les conductes apreses, com violència que ha evolucionat des de sistemes d'opressió cap al camp de les seves relacions personals, familiars i comunitàries. Com manifesta Freire, sense un procés de conscienciació l'oprimit rebutjarà el projecte d'alliberament perquè aquest implica dolor, responsabilitat i reprendre possessió de la seva pròpia història. Sense una nova consciència, l'oprimit fugirà de la llibertat.

Discussió

La recessió econòmica ha infligit danys en individus, famílies, comunitats i societats. Ha aprofundit l'aïllament social, la dependència, la múltiple deprivació i l'estigmatització de poblacions excloses i ha endarrerit les perspectives per a la inclusió de les noves generacions. A la llum d'aquestes preocupacions argumentar que hi ha una necessitat de valorar la pràctica del treball social i adaptar-lo a aquests temps turbulents. Els pilars del ISWP podran respondre als aspectes estructurals i discursius de l'exclusió social exacerbats per aquesta crisi a través de la participació involucrada, l'associació igualitària, l'advocacia social i la conscienciació reflexiva.

Bibliografia

- ADAMS, R.; DOMINELLI, L. i PAYNE, M. *Social work futures: Crossing boundaries, transforming practice*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 1403916144
- AMASH, M. i EVRONI, S. *Brit Avot. Working with and on behalf unemployed fathers*. Jerusalem: Ashalim, 2008.
- APPLE, M. W. (Ed.). *Global crises, social justice, and education*. Nova York: Routledge, 2010. ISBN 978-0415995979
- AUYERO, J. *Patients of the State*. Durham, NC: Duke University Press, 2012. ISBN 978-0822352334
- BANKS, S. Integrity in professional life: Issues of conduct, commitment and capacity. *British Journal of Social Work*, 40 (2010), 2168-2184. ISSN 1468-263X
- BARTH, J. R. *The rise and fall of the US mortgage and credit markets: A comprehensive analysis of the market meltdown*. Hoboken, NJ: J. Wiley & Sons, 2009. ISBN 978-0470477243
- BERESFORD, P.; CROFT, S. i ADSHEAD, L. "We don't see her as a social worker': A service user case study of the importance of the social worker's relationship and humanity", en *British Journal of Social Work*, 38 (2008), 1388-1407. ISSN 1468-263
- CARLISLE, S. "Tackling health inequalities and social exclusion through partnership and community engagement? A reality check for policy and practice aspirations from a Social Inclusion Partnership in Scotland", en *Critical Public Health*, 20 (2010), 117-127. ISSN 0958-1596
- CARROLL, J. i MINKLER, M. "Freire's message for social workers", en *Journal of Community Practice*, 8 (2000), 21-36. ISSN 1070-5422
- Communities and Local Governments *The English indices of deprivation 2010: Guidance Document*. Londres: Department for Communities and Local Government, 2011.
- De VOGLI, R. "Neoliberal globalisation and health in a time of economic crisis", en *Social Theory & Health*, 9 (2012), 311-325. ISSN 1477-8221
- Du BOIS, W. E. B. *The souls of Black folk*. Charleston, SC: BiblioBazaar, 2007. ISBN 978-0486280417
- EVRANI, S. i SHAPIRO, R. *From single voices to social impact*. Jerusalem: Mashov, 1997. (Hebreu)
- FINE, M. i WEIS, L. (eds.). *Silenced voices, extraordinary conversations: Re-imagining schools*. Nova York: Teachers College Press, 2003. ISBN 0807742848
- FREIRE, P. *Pedagogy of the oppressed*. Londres: Penguin, 1972. ISBN 978-0722072059
- FREIRE, P. *Pedagogy of hope*. Nova York: Continuum, 1994. ISBN 978-1472533401
- GAMBLE, D. i WEIL, M. *Community practice skills: Local to global perspectives*. Nova York: Columbia University Press, 2010. ISBN 978-0231520928
- GARLAND, D. R.; MYERS, D. M. i WOLFER, T. A. Social work with religious volunteers: Activating and sustaining community involvement. *Social Work*, 53 (2008), 255-265. ISBN 978-0830839711
- GARRET, P. "Social work in a 'Broken Society'", en *European Journal of Social Work*, 14 (2011), 281-286. ISBN 1-847429605
- GARRET, P. "The Relevance of Bourdieu for social work: A reflection on obstacles and omissions", en *Journal of Social Work*, 7 (2007), 357-381. ISSN 1468-0173
- HARDING, S. i SIMMONS, L. "Introduction: Economic justice, labor and community practice", en *Journal of Community Practice*, 17 (2009), 1-10. ISBN 978-0415848404
- HOOKS, B. *Teaching community: A pedagogy of hope*. Nova York: Routledge, 2003. ISBN 978-0415968188
- ILO-IMF. (2010) *The challenges of growth, employment and social cohesion*. Oslo, Noruega: Joint ILO-IMF Conference in Cooperation with the Office of the Prime Minister of Norway. ISBN 978-9221241287
- ILO. *Global employment trends 2012*. Genève: International Labor Organization, 2012. ISBN 978-9721249245
- KENKEL, D. i COULING, M. "Child advocacy: A dialogue of inclusion", en *Community Development Journal*, 41 (2006), 481-491. ISSN 0010-3802
- KLEIN, N. *The shock doctrine: The rise of disaster capitalism*. Nova York: Henry Holt and Company, 2009. ISBN 978-0312427993
- KRUGMAN, P. *The return of depression economics*. Nova York: W.W. Norton & Company, 2000. ISBN 978-0393320367

Bibliografia

- KRUMER-NEVO, K. i SIDI, M. "Writing against othering", en *Qualitative Inquiry*, 18 (2012), 299-309. ISSN 1077-8004
- KURZBAN, R. i LEARY, M. R. Evolutionary origins of stigmatization: The functions of social exclusion. *Psychological Bulletin*, 127 (2001), 187-208. ISSN 1939-1455
- MEMMI, A. *Dependent*. Boston, MA: Beacon Press, 1984. ISSN 0-8070-4300-1
- MERRIAM-WEBSTER. *The Merriam-Webster Dictionary*. Springfield, MA: Merriam-Webster, 2005. ISBN 978-0877791324
- MUIR, K.; FISHER, K. R.; ABELLO, D. i DADICH, A. "I didn't like just sittin' around all day": Facilitating social and community participation among people with mental illness and high levels of psychiatric disability", en *Journal of Social Policy*, 39 (2010), 375-391. ISSN 0047-2794
- O'LEARY, P.; TSUI, M.-S. i RUCH, G. "The boundaries of the social work relationship revisited: Towards a connected, inclusive and dynamic conceptualisation", en *British Journal of Social Work*. 2012. Extret de: <http://bjsw.oxfordjournals.org/content/early/2012/01/10/bjsw.bcr181.full.pdf+html> ISSN 0045-3102
- PAPERSON, L. "The postcolonial ghetto: Seeing her shape and his hand", en *Berkeley Review of Education*, 1 (2010), 5-34. ISSN 1947-5578
- PHETERSON, G. "Alliances between women: Overcoming internalized oppression and internalized domination", en L. A. R. BREWER (Ed.), *Bridges of Power: Women's Multicultural Alliances* (pàg. 34-48). Filadèlfia, PA: New Society Publishers, 1990. ISBN 978-0865711846
- Oxford University Press. *New Oxford American dictionary 3rd edition*. Nova York: Oxford University Press, 2010. 978-0195170771
- PYKE, K. "What is internalized racial oppression and why don't we study it? Acknowledging racism's hidden injuries", en *Sociological Perspectives*, 53 (2010), 551-572. ISSN 0731-1214
- ROER, D. "University students with learning disabilities advocating for change", en *Disability and Rehabilitation*, 24 (2002), 914-924. ISSN 0963-8288
- ROSENFELD, J. M. i TARDIEU, B. *Artisans of democracy: How ordinary people, families in extreme poverty, and social institutions become allies to overcome social exclusion*. Lanham, MD: University Press of America, 2000. ISBN 0761816669
- SAVAIA, R. i WAISSMAN, M. *Formative Evaluation of Family Aid Centers*. Tel Aviv: Center for Evaluation of Human Services, 1997. (Hebreu)
- SILVER, H. i MILLER, S. M. "From poverty to social exclusion: Lessons from Europe", en C. HARTMAN (Ed.), *The Emerging Agenda: Poverty and Race in America* (pàg. 57-70). Lanham, MD: Lexington Books, 2006. ISBN 978-0739114193
- SOSS, J.; FORDING, R. i SCHRAM, S. *Disciplining the poor: Neoliberal paternalism and the persistent power of race*. Chicago, IL: University of Chicago, 2011. ISBN 978-0226768786
- STIGLITZ, J. E. "The Anatomy of a murder: Who killed America's economy?", en *Critical Review*, 21 (2009), 329-339. ISSN 0891-3811
- TAKET, A.; CRISP, B. R.; NEVILL, A.; LAMARO, G.; GRAHAM, M. i BARTER-GODFREY, S. (Eds). *Theorising social exclusion*. Londres: Routledge, 2009. ISBN 978-0415475846
- TAYLOR, J. B. *The financial crisis and the policy responses: An empirical analysis of what went wrong.* NBER Working Paper 14631. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2009. ISSN 1073-2489
- TORRES, C. A. i MORROW, R. A. *Reading Freire and Habermas: Critical pedagogy and transformative social change*. Nova York: Teachers College Press, 2002. ISSN 08077-4202-3
- UN. The world economic situation and prospects 2012: Update as of Mid-2012. Nova York: United Nation Publications, 2012. ISBN 978-9211091649
- http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_archive/2012wespupdate.pdf
- UNICEF. *Annual report 2011. Division of Policy and Practice*. Nova York: UNICEF, 2011. ISBN 978-9280645569
- VALENCIA, S. A. "Labor and capital in the current crisis", en *Critical Sociology*, 3 (2012), 205-219. ISSN 0896-9205
- WACQUANT, L. "Three steps to a historical anthropology of actually existing neoliberalism", en *Social Anthropology*, 20 (2012), 66-79. ISSN 0964-0282
- WEIL, M. *The handbook of community practice*. Thousand Oaks, CA: SAGE, 2005. ISBN 978-1412987851